

УДК 330.142.211.4

Пірог В.В.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, обліку та аудиту, перший проректор
Хмельницького кооперативного торговельно-економічного інституту

УПРАВЛІННЯ ВЛАСНИМ КАПІТАЛОМ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ: ВПЛИВ НА БАНКІВСЬКУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ

Проаналізовано сучасний стан банківської системи України через призму її капіталізації. Дано оцінку капіталізації банків на макро- та макрорівні та визначено рівень капіталізації комерційних банків України. Проаналізовано структуру власного капіталу комерційних банків.

Ключові слова: банківська система, капіталізація, власний капітал, комерційний банк, банківський капітал, рекапіталізація.

Пірог В.В. УПРАВЛЕНИЕ СОБСТВЕННЫМ КАПИТАЛОМ КОММЕРЧЕСКОГО БАНКА: ВЛИЯНИЕ НА БАНКОВСКУЮ СИСТЕМУ УКРАИНЫ

Проанализировано современное состояние банковской системы Украины через призму ее капитализации. Дана оценка капитализации банков на макро- и макроуровне и определен уровень капитализации коммерческих банков Украины. Проанализирована структура собственного капитала коммерческих банков.

Ключевые слова: банковская система, капитализация, собственный капитал, коммерческий банк, банковский капитал, рекапитализация.

Pirog V.V. MANAGEMENT'S CAPITAL COMMERCIAL BANK: IMPACT ON BANKING SYSTEM OF UKRAINE

The current state of the banking system of Ukraine through the prism of its capitalization. The estimate of capitalization of banks in macro and macro level and certainly capitalized banks in Ukraine. The structure of equity commercial banks.

Keywords: banking, capitalization, equity, commercial bank, bank capital, recapitalization.

Постановка проблеми. Ключовими якісними характеристиками стану банківської системи країни з ринковою економікою є надійність та фінансова стабільність банків. Тільки за постійно високого рівня цих характеристик можлива повна реалізація власного банкам могутнього потенціалу щодо сприяння економічному і соціальному розвитку. Для забезпечення такого їх рівня світова банківська практика, після тривалих пошуків, виробила особливий механізм стабілізації банківської діяльності, що ґрунтується на капітальній основі банку. Засади розбудови, принципи та інструменти функціонування цього механізму одержали міжнародне визнання в рішеннях Базельського комітету з регулювання банківської діяльності. Це свідчить про постійну високу актуальність проблеми власного капіталу банків у глобальних масштабах.

Сучасний стан банківської системи України характеризується значними динамічними коливаннями в змінних умовах фінансових ринків. Банківська система є однією з основних ланок фінансово-кредитної сфери економіки держави, тому діяльність комерційних банків повинна бути регульованою, ефективною і надійною, забезпечувати безпеку і зростання економіки, протистояти кризам і захищати вклади своїх клієнтів. Головним завданням сьогодення є відновлення стабільної економічної ситуації в країні. Успішність виконання цього завдання залежить від розвитку банківської системи України та кожного банку зокрема. Тому кожен банк як окремий елемент другого рівня вітчизняної банківської системи, повинен бути надійним, конкурентоспроможним та мати можливість підтримки подальшого розвитку своєї діяльності. А особливо у період нестабільного фінансового становища країни банк повинен забезпечити прибутковість, стабільну діяльність, підтримку довіри з боку клієнтів та впевненість кредиторів у фінансовій стійкості установи. Одним із важливих факторів, які забезпечують можливість вітчизняної банківської системи здійснювати позитивний вплив на економіку, розширювати значні банківські послуги,

не допускаючи водночас значних ризиків, і відповідно зберігаючи надійність системи, є капіталізація [2, с. 13].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Значну увагу дослідженню питань капіталізації банківської системи приділяли такі економісти: М. Діба, Ж. Довгань, В. Коваленко, Є. Осадчий, Р. Слав'юк та інші. Теоретичні й практичні аспекти управління власним капіталом банку висвітлено у працях А. Герасимовича, Н. Думаса, А. Косога, О. Лаврушина, І. Ларіонової, Л. Примостки та інших. Значний внесок у дослідження окремих питань розвитку банківського капіталу та особливостей процесу капіталізації банків України зробили Г. Азаренкова, О. Вовчак, В. Герасименко, М. Козоріз, В. Пила. Проблеми управління власним капіталом, його формування, та шляхи збільшення висвітлюють у своїх працях такі науковці, як: А. Герасимович, М. Савлук, Л. Примостка, О. Дзюблюк.

Однак, незважаючи на значні результати наукових досліджень, не вирішеними залишаються питання щодо вибору джерел нарощування власного капіталу та участі держави в рекапіталізації проблемних банків. Неповно висвітлено зміни в нормативно-законодавчій базі, що регулює джерела формування власного капіталу, та їх вплив на забезпечення достатності цього капіталу. Крім того, більш детальне вивчення потребують питання визначення проблеми управління капіталом банків, а також шляхи підвищення капіталізації вітчизняної банківської системи на макро- та мікрорівні.

Метою написання цієї статті є: аналіз сучасного стану капіталізації банківської системи України; виділення основних проблеми управління капіталом банків; виявлення шляхів підвищення капіталізації вітчизняної банківської системи на макро- та мікрорівні.

Виклад основних положень. Як свідчать наукові дослідження, власний капітал банку є показником стійкості та його здатності до подальшого розвитку. Власний банківський капітал та рівень його достатності для покриття ризиків є ключовим об'єктом

регуляторної діяльності центральних банків та міжнародних фінансових організацій. Сьогодні питання підвищення рівня капіталізації банківської системи України є основною вимогою регуляторних органів, оскільки низький рівень капіталізації вітчизняних банків не в змозі забезпечити банківськими ресурсами реальний сектор економіки.

Головна мета процесу управління банківським капіталом полягає в залученні та підтримці достатнього обсягу капіталу для розширення діяльності й створення захисту від ризиків. Величина капіталу визначає обсяги активних операцій банку, розмір депозитної бази, можливості запозичення коштів на фінансових ринках, максимальні розміри кредитів, величину відкритої валютної позиції та низку інших важливих показників, які істотно впливають на діяльність банку.

Основним індикатором, який використовують при оцінці капіталізації банків на макrorівні, є відношення власного капіталу до ВВП країни. На переконання вітчизняних і зарубіжних учених, обсяг капіталу банківської системи достатній для забезпечення економічного розвитку країни має становити не менше 6–7% ВВП [2, с. 13]. За офіційними статистичними даними відношення власного капіталу до ВВП країни станом на 1 січня 2014 року становив 13,2% ВВП, що позитивно характеризує функціональну спроможність банківської системи забезпечувати потреби національної економіки [4].

Управління капіталом банків на **мікроекономічному рівні** передбачає прогнозування його величини з врахуванням обсягів зростання балансових та позабалансових операцій, рівня фінансових ризиків, дотримання нормативів між різними структурними складовими капіталу відповідно до національних регуляторних положень з метою забезпечення достатнього рівня капіталізації. Водночас необхідно враховувати критерії вибору та економічні характеристики кожного з методів нарощення власного капіталу, в управлінні капіталом банку, якість складових капіталу [5, с. 27].

Іноземні фахівці зазначають, що у період посилення економічної нестабільності за даними рейтингової компанії *Standard&Poor's* у більшості потужних фінансових компаній рівень капіталу виявився також недостатнім для підтримки діючих потужностей в активних операціях та зазначають, що якість і достатність капіталу багатьох потужних банків світу в дійсності також є на низькому рівні [5, с. 27].

Автори дослідження за рейтингами *Standard&Poor's* зазначають, що середній коефіцієнт достатності капіталу для потужних банків становить 6,7%. Відтак потужні західні банки, які працюють на території України, Росії та Польщі, зокрема BNP Paribas і Societe Generale, володіють 7,2% достатності капіталу, Barclays Bank і Credit Suisse – 6,9%, Unicredit – 6,3%, Deutsche Bank – 6,1%. Завершують низові позиції рейтингу достатності капіталу американський Citigroup та швейцарський UBS банк. В цій частині рейтингу також є три потужні японські банки – Mitsubishi UFJ Financial, Sumitomo Mitsui Financial Group, Mizuho Financial Group [5, с. 27]. Дані свідчать, що проблема управління власним капіталом банків постає й на світовому рівні.

На сучасному етапі розвитку вітчизняної банківської системи в умовах економічної нестабільності гостро стоїть питання підвищення конкурентоспроможності банків порівняно з іноземними банками із збереженням національних пріоритетів банківської

системи загалом в умовах руху іноземного капіталу. Необхідно забезпечити систему управління, яка б з одного боку забезпечувала стабільність вітчизняних банків, а з іншого їх ефективність та динамічне зростання у зв'язку з інтенсивністю підвищення частки іноземного капіталу у банках України до 40,9% [3, с. 79].

Рівень капіталізації українських банків сьогодні визначається як низький, що супроводжується надмірною концентрацією ризиків у банківській діяльності, обмеженим кредитним потенціалом та інвестиційною діяльністю. Це зумовлено низьким рівнем ВВП, інвестиційної привабливості економіки, міжнародного руху капіталу, нездатність окремих банків залучати значні об'єми коштів та вести інвестиційну діяльність. Такий рівень капіталізації заважає стабільному розвитку функціонування банків, понижуює здатність покриття ризиків. Виходячи з цього банк не може розширювати спектр своїх продуктів та послуг, а, отже, і забезпечити ними населення та підприємства.

Порівняльний аналіз зовнішніх і внутрішніх джерел формування власного капіталу виявив ту закономірність, що прибуток є важливим, найбільш динамічним джерелом нарощування банківського капіталу в умовах стабільного економічного розвитку. За кризових умов на перше місце виходять зовнішні джерела, насамперед нарощування статутного капіталу, оскільки обсяги прибутків істотно зменшуються чи взагалі зникають. В умовах кризи змінюється призначення статутного капіталу – з джерела фінансування інвестиційних потреб він стає джерелом підтримання ліквідності банків.

Отже, для ефективного управління власним капіталом банки повинні шукати шляхи для його нарощення. Для нарощення капіталу використовують внутрішні та зовнішні джерела фінансування [2, с. 14]. Але за умов нестабільності в країні у багатьох банків недостатньо прибутків. І відтак виникає вибір джерела фінансування. Звісно, слід звертати увагу на специфіку кожної банківської установи, її фінансовий стан, але для більшості банків України рішенням цієї проблеми буде нарощення власного капіталу шляхом залучення інвестицій до статутного капіталу або залучення коштів на умовах субординованого боргу.

Вибір оптимального джерела нарощування розмірів власного капіталу банку слід здійснювати з урахуванням:

- прав та інтересів існуючих і потенційних акціонерів банку;
- ринкових умов (здатності ринку поглинути нову емісію акцій або капітальних зобов'язань банку);
- ступеня точності прогнозів щодо майбутнього прибутку банку;
- ризику недостатності або недоступності для банку окремого джерела власного капіталу;
- відносних витрат щодо залучення певного джерела зростання власного капіталу;
- впливу на прибутковість акціонерного капіталу, що вимірюється прибутком на одну звичайну акцію;
- існуючих обмежень щодо залучення окремих джерел власного капіталу банку, передбачених законодавством і/або державними органами регулювання банківської діяльності;
- оподаткування операцій з нарощування власного капіталу банку.

Основним внутрішнім джерелом нарощування власного капіталу банку є його прибуток. Водночас

нерозподілений прибуток як джерело нарощування капіталу банку оцінюється фахівцями неоднозначно, має переваги і недоліки порівняно з іншими джерелами збільшення розмірів капітальної бази банку

Сучасний стан банківської системи України характеризується значним погіршенням фінансових результатів діяльності банків, наявністю банківських установ, що знаходяться на межі банкрутства чи перебувають у стадії ліквідації, значними обсягами неякісних активів, насамперед проблемних кредитів. Відтак станом на 01.11.2014 року банківська система країни зазнала збитків на суму 13,5 млрд. грн. Тоді як ще у 2013 році регулятивний капітал банків зріс порівняно з 2012 роком на 26 млрд. грн., а позитивний фінансовий результат роботи банківської системи становив 1,4 млрд. грн. Упродовж 2014 року 13 банків припинили діяльність, 1 банк має ліцензію санаційного банку. Станом на 01.11.2014 року кількість банків, які мають банківську ліцензію становить 167 [4].

За досліджуваній період відбулися також і зміни в динаміці проблемної заборгованості за наданими кредитами. Як видно з діаграми (рис. 1) порівняно з початком 2011 року вона має тенденцію до зменшення, що є наслідком зниження обсягу прострочених кредитів та зростання кредитного портфеля банків.

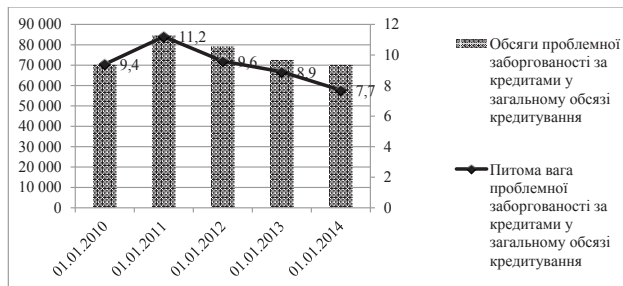

Рис. 1. Динаміка проблемної заборгованості за наданими кредитами у 2009-2013 роках, млн. грн.

Джерело: складено автором за даними [4]

За таких умов наявність власного капіталу, адекватного обсягам і структурі активів та пасивів банків, набуває особливої актуальності. Як свідчать дані НБУ власний капітал банків в Україні на 01.11.2014 р. становив 163740 млрд. грн. Структуру власного капіталу банків України характеризує таблиця 1.

На 127624,0 млн. грн. за вказаний період зросли і зобов'язання банків, що свідчить про довіру населення до банківської системи у 2013 році, ця тенденція спостерігається і упродовж 2014 року [4].

У 2013 році у порівнянні з 2012 роком відбулося збільшення власного капіталу на 23279,0 млн. грн. (тобто на 14%) (рис. 2).

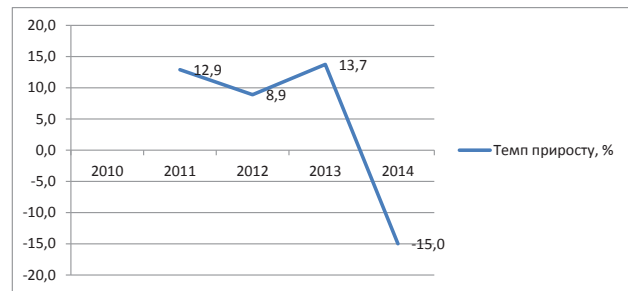

Рис. 2. Динаміка приросту банківського капіталу у 2010-2014 роках, %

Джерело: складено автором за даними [4]

Як бачимо з рис. 2 банківська система України до 2014 року характеризувалася постійним зростанням банківського капіталу, тоді як у 2014 році фінансово-економічна та політична криза, падіння ділової активності в регіоні та погіршення платоспроможності позичальників, а також вимушене призупинення роботи банківських установ через низький рівень безпеки призвело до зниження рівня банківського капіталу – до -15%.

Норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу також відповідає чинному законодавству, проте не винятковими є випадки, коли банки, щодо яких застосовано процедуру запровадження тимчасової адміністрації, виконували нормативи достатності регулятивного капіталу, що свідчить про недосконалість методики розрахунку цих нормативів регулювання банківської діяльності. Залишається незначним покриття власним капіталом зобов'язань банків [4].

У українській банківській практиці методичний підхід до оцінки достатності власного банківського капіталу ґрунтується на рекомендаціях документа «Міжнародне наближення методів вимірювання і стандартів капіталу», який відрізняється від Угоди Базель I [6]. Однак інтеграція банківської системи України до європейського співтовариства обумовлює потребу максимального наближення методичних підходів оцінки достатності капіталу до Базельських принципів. У зв'язку з цим необхідною є адаптація української регуляторної та корпоративної банківської практики до положень документів «Міжнародна конвергенція виміру капіталу і стандартів капіталу: нові підходи. Уточнена версія» (Базель II) [6] та «Глобальні регуляторні підходи для банків та банківських систем» (Базель III) [7] з урахуванням національних особливостей розвитку й функціонування банківської системи. Враховуючи законодавство, пропонуємо вітчизняним банкам дотримуватися вимог Базельського комітету при розкритті інформації. Такий підхід матиме за мету підтримання та зміц-

Таблиця 1

Динаміка зміни структури власного капіталу банківської системи України за 2011–2014 рр., млн. грн.

		01.01.2011	01.01.2012	01.01.2013	01.01.2014	01.11.2014
1.	Капітал	137 725	155 487	169 320	192 599	163 740
1.1	з нього: статутний капітал	145 857	171 865	175 204	185 239	181 796
2.	Зобов'язання банків	804 363	898 793	957 872	1 085 496	1 110 390
3.	Регулятивний капітал	160 897	178 454	178 909	204 976	177 370
4.	Достатність (адекватність) регулятивного капіталу (H2), %	20.83	18.90	18.06	18.26	15.39
5.	Результат діяльності	-13 027	-7 708	4 899	1 436	-13 496
6.	Рентабельність капіталу, %	-10.19	-5.27	3.03	0.81	-9.12

Джерело: складено автором за даними [4]

нення ділової репутації та довіри до банку шляхом інформаційної відкритості та прозорості і представляється широкому колу громадськості. Професійно подана інформація, відгуки клієнтів, створення блогів на сайтах банків забезпечить позитивну репутацію банків, дасть змогу успішно здійснювати конкурентну боротьбу на фінансовому ринку України.

Сьогодні в Україні державою контролюється 4 банки – Ощадний банк (100% державної власності), Експортно-імпортний банк (100% державної власності), Родовід-банк та Укргазбанк (99,9 % державної власності). В умовах кризи останні два банки були націоналізовані державою. Частка власного капіталу державних банків у сукупному капіталі банківської системи становить 25% порівняно з 2008 р. – 7% [4].

Державні банки унаслідок обмеженого розміру капіталу вичерпали можливості подальшого зростання. Ключовою проблемою у діяльності державних банків України є відсутність системного бачення їх ролі в реалізації кредитної складової національної економічної політики.

Збільшення статутних капіталів державних банків дозволить відновити динамічний розвиток, розширити їх можливості на банківському ринку, надасть змогу брати участь у масштабних інвестиційних програмах, насамперед у фінансуванні стратегічно важливих проектах державного значення.

Важливим кроком у підвищенні капіталізації банківської системи повинно стати удосконалення системи ризик-менеджменту у банках. Вважаємо, що банки повинні керуватися такими принципами системи управління ризиками:

- наявність стратегії управління ризиками;
- наявність відповідної організаційної структури;
- принцип колегіальності, розділення конфліктів інтересів.

Висновки. Ефективне управління власним капіталом банку є запорукою активізації його підприємницької діяльності, зміцнення фінансового стану, підвищення довіри економічних агентів до установ банківської системи і розширення кредитної підтримки розвитку реального сектору економіки. Крім того, процес управління капіталом банку потребує від самих банків і від регуляторних органів постійної оцінки власних ресурсів, використання новітніх методів розрахунку регулятивного капіталу, надійного управління ризиками та ефективного використання влас-

них ресурсів. Вважаємо, що удосконалення та стабілізація законодавчої бази безпосередньо вплине на капіталізацію банківської систем України, а також сприятиме підвищенню конкурентоздатності вітчизняних банківських установ порівняно з іноземними.

В нестабільних умовах національної економіки ефективне управління власним капіталом комерційних банків є запорукою активізації його підприємницької діяльності, зміцнення фінансового стану, підвищення довіри економічних агентів до установ банківської системи і розширення кредитної підтримки розвитку реального сектору економіки. Нарощування власного капіталу банку може бути забезпечено за рахунок внутрішніх і зовнішніх джерел, вибір яких слід здійснювати з урахуванням усієї сукупності чинників, що визначають можливість та доцільність їх використання. Пріоритетними джерелами зростання рівня капіталізації сьогодні для банків є збільшення статутного капіталу, що може бути забезпечено за рахунок коштів існуючих чи нових акціонерів, а також реінвестування чистого прибутку. Залучення банком коштів на умовах субординованого боргу доцільно здійснювати з урахуванням переваг і недоліків, що притаманні цьому джерелу нарощування власного капіталу банку.

Очевидно, що підвищення капіталізації банківської системи також сприятиме зростанню її конкурентоспроможності та опосередковано удосконалить організаційну структуру банківської системи шляхом консолідації банківського капіталу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Базель III: прогноз впливу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kornellio.livejournal.com/31002.html>.
2. Герасименко В. Управління власним капіталом банку в Україні в умовах фінансової кризи / В. Герасименко, Р. Герасименко // Вісник НБУ. – 2010. – С. 12–17.
3. Диба М.І. Капіталізація банківської системи як чинник підвищення надійності економіки України / М.І. Диба, Є.С. Осадчий // Фінанси України. – 2008. – № 6. – С. 77–88.
4. Офіційний веб-сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>.
5. Слобода Л.Я. Зарубіжний досвід управління капіталом банків / Л.Я. Слобода, В.В. Фостяк // Інвестиції: управління, практика, досвід. – 2011. – № 11. – С. 25–31.
6. Basel III: A global regulatory framework for more resilient banks and banking systems. December 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bis.org/bcbs/bcbscp3.pdf>.
7. The New Basel Capital Accord. April 2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bis.org/bcbs/bcbscp3.pdf>.